

**ЗЕЛЕНИОТ КАПИТАЛИЗАМ:
БОГОТ ШТО ПОТФРЛИ**

РИЧАРД СМИТ

The translation was kindly supported by the Fund for
Central & East European Book Projects, Amsterdam

Преводот на делото е поддржан од Фондот за книжевни
проекти од Централна и Источна Европа, Амстердам

Едиција **ПЕРИСКОП**

Главен уредник
Филип Димевски

Наслов на оригиналот
Richard Smith, „Green capitalism: the god that failed“

Copyright © 2015 Richard Smith

Copyright © 2022 Бегемот

Лектура
Ирена Ралева

Компјутерска обработка
Бегемот

Графичко уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ. Забра-
нето е копирање, умножување и објавување на делови или на
целото издание во печатени или електронски медиуми без пис-
мено одобрение од издавачот.

**ЗЕЛЕНИОТ КАПИТАЛИЗАМ:
БОГОТ ШТО ПОТФРЛИ**

РИЧАРД СМИТ

Превод од англиски јазик
Здравко Савески

Скопје, 2022

СОДРЖИНА

ВОВЕДНА ЗАБЕЛЕШКА	7
ПРЕДГОВОР	9
ЕСЕЈ 1: Како општото добро стана лоша идеја? Еко-самоубиствената економија на Адам Смит	13
ЕСЕЈ 2: Отаде растот или отаде капитализмот?	49
ЕСЕЈ 3: Зелениот капитализам: Богот што потфрли	92
ЕСЕЈ 4: Климатската криза, императивот за деиндустријализација и дилемата: РАБОТНИ МЕСТА НАСПРОТИ ЖИВОТНА СРЕДИНА	183
ЕСЕЈ 5: Капитализмот и уништувањето на животот на Земјата: ШЕСТ ТЕЗИ ЗА СПАСУВАЊЕ НА ЛУЃЕТО	229
ЗАБЕЛЕШКА ЗА ТЕКСТОВИТЕ	303

ВОВЕДНА ЗАБЕЛЕШКА

Пред вас се пет есеи од американскиот екосоцијалист Ричард Смит, што ги напиша во периодот 2007-2014 година. Иако тоа не е некој дамнешен период, треба да се има предвид дека живееме во време на Големото забрзување. Тоа не е ограничено само на архењето на природните ресурси и, меѓу другото, подразбира поплава од сè поголемо количество информации на кое сме изложени. Поради тоа, актуелноста почнуваме да ја перципираме како сè пократкотрајна појава, па една книга во која, на пример, се споменуваат политиките на Барак Обама и Тони Блер и е напишана пред усвојувањето на Парискиот договор за климата во 2015 година, го наметнува прашањето: дали е актуелна, дали вреди да биде прочитана?

Одговорот е позитивен поради неколку причини. Прво, Парискиот договор (барем засега) не успеа да биде вододелница во однесувањето на човештвото во поглед на најголемата опасност со која се соочува тоа самото и на која го изложува целиот останат жив свет на планетата. Бизнисот како вообичаено си продолжи, како и претходно. А политичарите на естаблишментот продолжија со практиката да зборуваат зелено, а да делуваат валкано. Тука ја наоѓаме втората причина зошто

вреди да се прочита оваа книга. Таа ја содржи предноста да се разбере дека не од вчера, туку веќе неколку децении политичките чинители знаат, во пригодни прилики, да глаголат дека треба да преземеме радикални чекори околу климатската криза, а потоа ништо да не преземат, или, во најдобар случај, да преземат нешто апсолутно минимално, нешто што ништо не менува. Па читањето на оваа книга може да ви го подобри имунитетот да не паѓате лесно на празниот вербализам и, наместо тоа, да инсистирате на делата.

Третата причина за читање на оваа книга е најважната. Ако некои податоци во неа се застапени, бидејќи денес има понови (и полоши!), во поглед на лоцирањето на коренот на проблемот и нудењето решенија околу климатската криза, оваа книга е дел од иднината. Таа исчекорува напред во однос на многуповторуваниот наратив што одново и одново нуди квазирешенија што веќе се испробани и што веќе се покажаа како нефункционални. При тоа, во неа го нема стравот, толку присутен кај многу екологистички автори, да се отвори табу-темата дека капитализмот е тој што ја продуцира климатската криза. Па наместо да читате разноразни исти книги во кои се прецвркуваат истите, досадно стерилни тези, оваа книга ја содржи свежината на новото и силината да ја ослободи мислата за да може таа реално да го согледа проблемот и соодветно да го реши.

Дрзнете се и вие да направите исчекор и уживајте во книгата!

Од преведувачот

ПРЕДГОВОР

Оваа книга е збирка од пет есеи што се занимаваат со најголемата закана за човечкиот живот на Земјата: тенденцијата на глобалниот капиталистички економски развој да нè развие до смрт, да нè турне од карпата во еколошки колапс. Започнува со преглед на потеклото на оваа економска динамика при преминот во капитализам во Англија и во Европа, и со анализа на еколошките импликации врз капиталистичката економија, така како што се прикажани во делата на нејзиниот теоретичар-втемелувач – Адам Смит. Јас тврдам дека, откако беа воспоставени, барањата на репродукцијата во услови на капитализам – притисокот од конкуренцијата, императивот да се иновира и да се развиваат производните сили за да се победи конкуренцијата, потребата постојано да се зголемува производството и да се проширува пазарот, итн. – создадоа експанзивна логика што го движи економскиот развој и надразвој, до денешни дни.

Во есеите што следат ги објаснувам и ги критикувам двата водечки мејнстрим пристапи за справување со еколошките последици од оваа динамика на прекумерен развој – „*décroissance*“, односно „*degrowth*“ [одрастот], и „зелениот капитализам“.

Покажувам дека теоретичарите и поборниците за не-раст или од-раст – како Херман Дели или Тим Џексон – се во право кога тврдат дека бесконечен економски раст не е можен на конечна планета, но дека не се во право кога мислат дека капитализмот може да се преобликува како некој вид економија на „стационарна состојба“ [steady-state economy], а да не зборуваме за тоа дека тој може фактички да „одрасне“ без да предизвика економски колапс. Има дополнителни проблеми со овој модел, што исто така ги истражувам. Покажувам дека теоретичарите и поборниците за „зелен капитализам“, како Пол Хокен, Лестер Браун и Френсис Кернкрос, не се во право кога мислат дека технолошките чуда, „дематеријализацијата“, новата ефикасност, рециклирањето и слично, ќе ни дозволат да ја растеме глобалната економија – повеќе или помалку засекогаш – без да се консумираме и загадime до смрт. Покажувам дека, и покрај тоа што на сите нас ни е подобро со органски производи, енергетски ефикасни светилки итн., таквите унапредувања фундаментално не ги анулираат екосамоубиствените тенденции на капиталистичкиот развој, бидејќи во секоја капиталистичка економија животната средина мора да биде подредена на максимизирањето на растот и продажбата, или компаниите не можат да преживеат на пазарот. А сепак, бесконечниот раст, па дури и зелениот раст, е невозможен на конечна планета.

Во завршните есеи тврдам дека, поради тоа што капитализмот може само да нè доведе до еколошки колапс, ние немаме друг избор освен да се

обидеме да му ставиме крај на овој систем и да го замениме со потполно поинаква економија и начин на живот втемелени на: минимизирање, а не на максимизирање на потрошувачката на ресурси; јавна сопственост над поголемиот дел, иако нужно не и на целата економија; економско планирање од голем размер и меѓународна координација; како и глобална „контракција и конвергенција“ помеѓу Северот и Југот на едно пониско, но, да се надеваме, задоволително ниво на материјална потрошувачка за сите народи во светот. Дали можеме да изведеме една таква транзиција е друго прашање. Ние може и да не успееме да го собориме капитализмот и да го замениме со некоја функционална алтернатива. Тоа може да биде нашата судбина. Но, во целиот свет, на илјадници локации, луѓето се организираат и се борат против корпоративната моќ, против заграбувањето земја, против екстремната екстракција, против непрестајната комодификација на нашите животи. Тука и таму, во Грција и во Кина, владејачките класи се во дефанзива. Сите овие борби имаат едно заедничко барање: демократија оддолу нагоре, народно владеење. Во ова лежи нашата најголема надеж. Оваа мала книга е наменета да понуди дополнителна муниција за таа борба.

ЕСЕЈ 1
КАКО ОПШТОТО ДОБРО СТАНА ЛОША ИДЕЈА?
ЕКОСАМОУБИСТВЕНАТА ЕКОНОМИЈА
НА АДАМ СМИТ

Среде рекордниот топлотен бран во летото 2003 година, Џорџ Монбио, познатиот колумнист на лондонски „Гардијан“, состави краток, но елоквентен есеј со наслов „Месечарејќи до изумирање“. Монбио напиша дека:

„Живееме во свет од соништата. Со мал, рационален дел од нашиот мозок, разбираме дека нашето постоење... ги уништува условите за човечки живот на Земјата. Ако се водеме од разумот, ние денес ќе бевме на барикадите, ќе ги извлекувавме возачите на ‘ренџ ровери’ и ‘нисан патроли’ надвор од нивните возила, ќе ги окупиравме и ќе ги затворавме термоцентралите на јаглен, ќе му го нарушувавме повлекувањето од реалноста на Блер во Барбадос и ќе баравме толку драматичен пресврт во економскиот живот, како оној што го носевме на плеќи кога одевме во војна против Хитлер“ („Гардијан“, 12 август 2003).

Но, и покрај застрашувачките трендови, и покрај сè поочајните апели од научниците од светот, светското корпоративно и политичко раководство

не покажува никакви знаци дека ќе го напушти негирањето и ќе го прифати „разумот“, никакви знаци дека ќе го напушти бизнисот како вообичаено за да се мобилизира против катастрофата. Ритуалот сега стана депримирачки познат и предвидлив: по секој нов „шокантен“ извештај за топењето на ледената прекривка, забавениот проток на Голфската струја, екоуништувањето во Африка или во Кина итн., „загрижените“ политичари повикуваат на „итна акција“ и „драстични чекори“ – а потоа не прават ништо суштински.

Уште од првата конференција во Рио во 1992 година, секој декемвриски самит на преговорите за климатската конвенција на ОН започнува со итни апели од уништените заедници од посиромашните земји и од научниците, а потоа запаѓа во антагонизам и распад поради неуспехот на нациите да прифатат обврзувачки ограничувања на емисиите на стакленички гасови. На секој чекор, приоритетот за раст и профит го надгласува секој вклучен аларм за пожар, а општеството продолжува и понатаму во своето „месечарење до изумирање“. При репризата на оваа шарада во 2006 година, Самитот на ОН во Најроби се сведе на едно големо ништо без да се усвојат цврсти цели, без да се договори ништо конкретно, а секое прашање што има каква било сериозност беше повторно одложено. Кофи Анан ги осуди насобраните министри како „застрашувачки плашливи“, „со недостиг од лидерство“, претставувајќи го „неуспехот на политичката волја“. Еден

аналитичар од „Гринпис“ истакна дека „глечерите на Гренланд се движат побрзо од преговарачите“.¹

Ноемвриските разговори за климатската конвенција во Најроби се случиле непосредно откако британскиот министер за финансии и поранешен главен економист на Светска банка, сер Николас Стерн, го вклучил алармот со својот жесток извештај од шестотини страници, поставувајќи предизвик пред Британија и САД, но и пред земјите во развој како Кина и Индија, дека планетата се соочува со неизбежна катастрофа доколку веднаш не се преземат итни мерки за намалување на емисиите на стакленички гасови. Предупредувањето на Стерн отиде подалеку од повторувањето на апокалиптичната визија за стотиците милиони што бегаат од поплавите и сушите и погоди во срцето на корпоративниот отпор кон еколошките мерки, покажувајќи дека цената на недејствувањето може да биде трајна загуба на можеби 20 проценти од глобалното производство, додека, пак, цената на превентивната акција во тој момент, според неговата пресметка, би можела да биде само 1 до 2 проценти од БНП. Ова требаше да ја собори и последната основа на аргументот „екологија наспроти економија“, покажувајќи ја огромната *економска цена* што ќе ја наметне недејствувањето, дури и врз индустријализираните економии. Повторувајќи ги

---

¹ Xan Rice, „Little Progress at Climate Summit“, *Guardian*, November 18, 2006; Jeffrey Gettleman, „Annan Faults ‘Frightening Lack of Leadership’ for Global Warming“, *New York Times*, November 16, 2006; Andrew C. Revkin, „Talks to Start on Climate amid Split on Warming“, *New York Times*, November 5, 2006.

заклучоците на научниците од Меѓународниот панел за климатски промени на ОН (МПКП), Стерн предупреди дека само за да се стабилизираат CO₂ и другите стакленички гасови во атмосферата помеѓу 450 и 500 честички на милион (ppm) (последниот пат кога планетата доживеала CO₂ да достигне толку високи нивоа до 500 ppm било пред дваесет до четириесет милиони години, а нивото на морето било 100 метри повисоко од денес), ќе мора да ги намалиме глобалните емисии за 25 проценти и да ги намалиме емисиите на богатите земји за 60 проценти до 2050 година. Презентирајќи ги наодите во Лондон, тогашниот премиер Тони Блер кажа дека последиците од недејствувањето се „буквално катастрофални“ и предупреди дека: „Оваа катастрофа нема да се случи во некоја иднина од научната фантастика многу години потама од нашиот животен век. Не можеме да ги чекаме петте години што беа потребни да се договори Кјото – едноставно го немаме времето. Без радикални мерки за намалување на емисиите на CO₂ во следните 10 до 15 години, постојат убедливи докази што посочуваат дека би можеле да ја изгубиме шансата да го контролираме порастот на температурата.“² Извештајот на Стерн дојде непосредно откако Меѓународната агенција за енергетика објави дека Кина, која на секои пет дена пушташе во употреба

---

² Colin Brown and Rupert Cornwall, „The Day That Changed the Climate“, *Independent*, October 31, 2006; Larry Elliott and Patrick Wintour, „Stern Review Prompts Britain to Seek Global Climate Deal“, *Guardian Weekly*, November 3-9, 2006.

нова електрана на јаглен, во 2009 година ги надмина САД како најголем светски емитер на CO₂. Во голема мера поради растот на Кина, „Глобалниот јаглероден проект“ објави во изданието на „Нејчр“ од 13 ноември 2006 година:

„Глобалните емисии на јаглерод сега растат по 3,2 проценти годишно... Тоа е четирипати повисоко од просечниот годишен раст од 0,8 проценти во периодот од 1990-1999... Ние не сме на ниту еден од патиштата кон стабилизација.“

Професорот Бил Мекгваер, директор на Истражувачкиот центар за ризици на Бенфилд во Лондон, кажа:

„Ова е уште една многу лоша вест. Потребно ни е намалување на емисиите од 60 до 70 проценти, но, наместо тоа, нивоата на емисии неконтролирано растат. Збирот од нашите бледи напори за намалување на емисиите изнесува помалку од нула.“³

Значи, какви „радикални мерки за намалување на емисиите на CO₂ во следните 10 до 15 години“ предлагаат Блер и Стерн за да се сопре оваа надоаѓачка катастрофа? Очекувано, тие не предложија никакви радикални мерки, никаква драконска легислатива против загадувањето, дури не ни повикаа на задолжителни ограничувања на емисиите – што тие изречно го отфрлија како „премногу нефлексибилно“. Исклучително важно, Стерн и Блер не успеаја да се соочат со импликациите од незапирливиот раст. По сета нивна реторика за претстојната ката-

---

³ Цитиран во Steve Connor, „Global Growth in Carbon Emissions Is ‘Out of Control’“, *Independent*, November 12, 2006.

строфа, најмногу што направија беше да повикаат на „утврдување цени [pricing] за јаглеродот“ во поголема мера, „повеќе истражување за нови технологии“ и „цврсти меѓународни договори“. Блер веднаш беше казнет од сопствената партија поради отпорот кон обврзувачките цели.⁴ На крајот на краиштата, шемите за утврдување цени за јаглеродот, онаму каде што беа испробани, особено во Европската Унија, веќе видливо не успеаја, бидејќи економскиот раст штотуку пројури преку јаглеродните „граници“ од Кјото. А кои евентуални технички пробиви би можеле да ги намалат глобалните емисии на CO₂ за 60 до 70 проценти во временската рамка од 10 до 15 години (за која Блер кажа дека мора да дејствуваме), кога се градат нови електрани на јаглен не само во Кина и во Индија, туку дури и во САД?⁵ Иако растеа придобивките од ефикасноста и иако се инсталираа пософистицирани контроли на загадувањето на автомобилите и електроните, овие придобивки редовно се надминуваа преку сè поголемото производство, што резултира со зголемување на емисиите на CO₂ во текот на 2000-те.⁶

---

⁴ Larry Elliot and Patrick Wintour, „Stern Review Prompts Britain to Seek Global Climate Deal“, *Guardian Weekly*, November 3-9, 2006; Nigel Morris, „Blair Faces Revolt over CO2 Targets“, *Independent*, November 13, 2006.

⁵ Само едно претпријатие во Тексас планираше да изгради единаесет централи на јаглен до 2010 година. Matthew L. Wald, „Committed to Coal, and in a Hurry, Too“, *New York Times*, November 7, 2006.

⁶ John Vidal, „American Global Warming Gas Emissions Accelerate to a Record High“, *Independent*, December 22, 2005. На пример, Извештајот за одржливост од 2005 година на „Мицушта Електрик ТОП Панасоник“ забележува дека „во Јапонија, во фискал-

А емисиите на CO₂ се само една од надоаѓачките еколошки катастрофи со кои се соочуваме. Ширум светот, ги снемува шумите, исчезнува чистата вода, изумираат коралните гребени, се доведува до изумирање еден вид по друг, се исцрпува ресурс по ресурс – насекаде, природниот свет немилосрдно му се жртвува на богот на растот и профитот.⁷

ната 2005 г., емисиите на CO₂ по реална единица на производство се подобрија за 16 проценти во споредба со фискалната 1991 г. И покрај тоа, емисиите на CO₂ во Јапонија се зголемија за 330.000 тони, на 1,95 милиони тони, во споредба со фискалната 1991 г. Ова зголемување се должи на зголеменото производство по волумен во секторот на апарати, вклучувајќи ги полупроводниците и плазмадисплеј панелите (ПДП). Побарувачката за дигитални апарати за домаќинство експлодира, а во средиштето на овие апарати се ПДП и полупроводниците како што се системските ЛСИ. Процесот на микроизработка на полупроводнички плочки и производството на плазма дисплеј панели бара големи количини енергија. Поради тоа може да се очекува да се зголемат идните емисии на CO₂, заедно со континуираното ширење на овие бизниси“. Видете http://panasonic.co.jp/eco/en/rpt2005/env02_02.html. Еден извештај во Британија сугерираше дека „домашниот бум на телевизори со рамен екран“ секоја година може да пумпа дури до 700.000 тони дополнителен јаглерод во атмосферата, попречувајќи ги британските обиди за намалување на емисиите. Ben Russell, „Flat Screen Televisions ‘Will Add to Global Warming’“, *Independent*, November 1, 2006.

⁷ На пример, Ian Sample, „Earth Facing ‘Catastrophic’ Loss of Species“, *Guardian*, July 20, 2006. Tim Radford, „Two-Thirds of World’s Resources ‘Used Up’“, (известувајќи за „Милениумската екопроценка“ на ОН), *Guardian*, March 30, 2005; Geoffrey Lean, „Disaster Warning from UN as Investigation Reveals Half the Planet’s 500 Biggest Rivers Are Seriously Depleted or Polluted“, *Independent*, March 12, 2006; Alex Kirby, „Extinction Nears for Whales and Dolphins“, BBC News Online, May 14, 2003. Richard Black, „Only 50 Years Left’ for Sea Fish“, BBC News Online, November 2, 2006. И така натаму и така натаму...